

käynteihin liittyvät asiakirjat ovat hyvä lähde tavallisten pienten ihmisten arjen historiaan.

Noitaäiti sivuaa monia historian tutkimuksen teemoja. Noitavainojen, uskonnollisen maailmankuvan ja oikeushistorian lisäksi teoksessa nousevat esille lasten asema, naisviha ja säätyläisyhteiskunnan eriarvoisuus. Näiden aiheiden käsittelyä olisi voinut syventää huomattavasti, mutta lopulta kommentointi ja keskustelu on kirjassa jätetty vähemmälle. Käytännössä niille on varattu tilaa vain pariin viimeiseen lukuun. Valinta on varmasti tietoinen: se tekee teoksesta viihdyttävän ja tarinallisen, mutta toisaalta jotkin ilmiöt – ennen kaikkea itse noitavainohysteria – jäävät hieman kevyesti pohjustetuiksi. Näin ollen jotkin teoksessa esitellyt ilmiöt eivät avaudu aiheeseen perehtymättömälle. Tämä on sääli, sillä muuten *Noitaäiti* on sujuva ja luettava teos myös viihteelliseltä kannalta. Toisaalta noitavainoja käsitteleviä yleisesityksiä on saatavilla suomeksikin, kuten esimerkiksi Mirikka Lappalaisen *Pohjoisen noidat* (Otava 2018) tai Marko Nenosen kaksiosainen *Noitavainot Euroopassa* (Atena 2006 ja 2007). Ruotsiksi Pohjolan noitavainoista ja Suuresta epäjärjestyksestä onkin sitten kirjoitettu runsaasti. Mainittakoon vielä, että *Noitaäidistä* on ilmestynyt vuonna 2021 myös Ann-Christine Relanderin ruotsinno (Häxmodern: *Berättelsen om Malin Matsdotter*, SLS), joten se tavoittaa nyt myös ruotsinkielisen lukijakunnan.

Lamberg on tehnyt perinpohjaista ja tarkkaa työtä. Heti kirjan alussa on kartta Tukholman keskeisistä tapahtumapaikoista ja kahdeksan sivua pitkä henkilöluettelo. Henkilöluettelo on todella tarpeen, sillä oikeusprosessin kuvaus vilisee todistajia ja syytettyjä, joiden nimet muistuttavat toisiaan tai ovat keskenään identtisiä. Malin Matsintytär -nimisiä henkilöitä esiintyy prosessin aikana peräti kolme. Suurelle yleisölle lähestyttävyyttä lisää se, että kirjassa ei käytetä tarkkoja alaita loppuviitteitä, mutta teoksen lopussa on kuitenkin listattu ja kommentoitu käytetty aineisto luvuittain. Tapahtumien kerronta on jännittävää ja etenee välillä kuin hyvä historiallinen romaani. Toisinaan on kuitenkin epäselvää, mikä osa tekstistä on Lambergin tulkintaa tai dramatisointia ja mikä perustuu suoraan aikalaislähteiden sanavalintoihin. Johdantoluvussa otetaan kantaa tähän ongelmaan (s. 20–21), mutta välillä leipätekstissä esitettyjen asioiden lähteiden tarkistaminen jää vaikeaksi. On totta, että jos oikeuden pöytäkirjoja olisi siteerattu laajemmin ja sanatarkasti, ei *Noitaäiti* olisi yhtä sujuvaa luettavaa, kuin se nyt on. Monimutkaisen ja laajan oikeudellisen tekstiaineiston muuntaminen soljuvaksi kertovaksi proosaksi on erinomainen saavutus.

Kirja olisi kaivannut jonkin verran lisää toimitustyötä – siellä täällä on lyönti- ja kielivirheitä, jotka haittaavat lukemista. Myös jotkin taittoon liittyvät ratkaisut olisi voinut harkita paremmin: esimerkiksi sivuilla 282–283 valkoinen kuvateksti juoksee kuvassa olevan vaalean

käsikirjoituksen päällä, jolloin lukeminen on hankalaa. Näistä yksityiskohdista huolimatta kirja on hieno ja luettava kokonaisuus. Monipuolinen kuvitus tukee tekstiä luontevasti. *Noitaäiti* tarjoaa hyvän näköalan 1600-luvun Ruotsin maailmankuvaan, oikeuslaitoksen toimintaan ja yhteiskunnallisiin oloihin. Malin Matsintytären traaginen tarina ansaitsee tulla tunnetuksi myös suomenkielisen lukijakunnan keskuudessa.

Nikolai Paukkonen, FM, TM

Turun peevelit ja heidän aikansa suurvaltakauden Turussa.

Veli Pekka Toropainen:

13 pyöveliä. Päättöä menoa 1600-luvun Turussa.

Turun museokeskuksen julkaisuja 86. Turun museokeskus 2020. 285 s. ISSN 1797-9641.

Filosofian tohtori Veli Pekka Toropaisesta on vuosien saatossa tullut merkittävä 1600-luvun Turun asiantuntija, joka on vuonna 2016 ilmestyneessä väitöskirjassaan, monissa artikkeleissaan sekä esimerkiksi nyt arvioitavan julkaisun sisarteokseksi katsottavassa teoksessa *39 tarinaa 1600-luvun turkulaisnaisista* (Turun museokeskus 2019) nostanut esille monia aiemmin vähälle huomiolle jääneitä turkulaisia toimijoita. Toropainen tuntee tutkimusaineistonsa eli kaupungin oikeuspöytäkirjat läpikotaisin. Se on yhtäältä iso ansio, mutta toisaalta aiheuttaa myös ongelmia. Tekijä pystyy – kuten aiemminkin julkaisuissaan – löytämään suuren määrän tietoa kaupunkilaisten elämästä, mutta varsin usein käsittely ikään kuin puuroutuu ja keskittyy turhan pitkään tuomiokirjoista väistämättä nouseviin yksityiskohtiin.

Kyseessä on ennen muuta suurelle yleisölle suunnattu tietokirja, jonka keskiössä ovat valtiollisen rangaistusjärjestelmän ytimeen kuuluneet ammattilaiset – pyövelit, mestarmannit, peevelit eli teloittajat. Teos on jaettu kolmeentoista lukuun, Turussa sekä Turun ja Porin läänissä vuosina 1634–1722 toimineiden pyövelien määrän mukaan. Toropainen esittelee myös 39 eri syistä tuomittua henkilöä; monet heistä osoittautuvat jokseenkin paatuneiksi rikollisiksi tai vähintään puolipakosta rötösten teille joutuneiksi. Kattavassa henkilöohakemistossa on lähes 900 nimeä, joten varsin moni ajan turkulaisista on päässyt mukaan.

Toropainen on ottanut asiakseen kertoa kaiken pöytäkirjoista kaivamistaan, toisinaan makaabereistakin, oikeusjutuista. Silti työn alaotsikko olisi kannattanut kypsyttellä, sillä tällaisenaan se ei kerro tyhjentävästi

kirjan sisällöstä. Tietokirjalle tyypillisesti varsinaisen kysymyksenasettelun puuttuminen näkyy siinä, että tekijä puhuu ennen muuta ”tarinoista” ja toteaa johdannossa valinnoensa mukaan ”myös sellaisia oikeustapauksia, jotka eivät vaatineet pyöveliä toteuttamaan rangaistusta.” (s. 12). Jo edellisessä teoksessaan Toropainen pisti menneisyyden ihmiset puhumaan vaiheistaan minämuodossa. Pidän jo tuolloin arviossani tekniikkaa historian tutkimuksessa omintakeisena (ks. *Historiallinen Aikakauskirja* 1/2020, 128–129). Tälläkin kertaa olisin toivonut lisäperusteita valitulle esitystavalle. Nyt moni kertoja kuvaa elämänsä haudan takaa eli kärsityn kuolemanrangaistuksen jälkeen ja on samalla aikakauden ihmiseksi liian tietäväinen ja jopa oppinut erittelemään elämänsä kulkuaan.

Mestaaajien kautta rakennettuihin lukuihin perustuva jäsenyys etenee yhtäältä kronologisesti ja toisaalta pääsääntöisesti temaatteisesti, sillä kunkin pääluvun alla esiteltävät oikeustapaustyypit edustavat eri rötöksistä tuomittuja miehiä ja naisia. Lukujen jaksotus kohdehenkilöiden mukaan on hyvä ajatus, mutta tapausten massiivinen vyörytys voi uuvuttaa innostuneimmankin lukijan. Toropainen kirjoittaa hyvää asiatekstiä, vaikka välillä tuomiokirjoille tyypillinen rönsyily ja ”tiheä kirjaus” puskevatkin läpi. Lisäksi tekstiin on jäänyt joitakin harmillisia lapsuksia: puhutaan ”kansalaisista” (po. almainen, esimerkiksi s. 16, 213), ”kämneristä” (po. kämnerinoikeus, esimerkiksi s. 78, 81, 84), ”murhasta” epäilyistä naisista (suuri osa koski ”vain” epäiltyä tappoa, esimerkiksi s. 203), ”Piteästä” (po. Piitime, s. 211). Teos olisi siten saattanut vaatia vielä yhden editointikierroksen, jonka myötä teksti olisi todennäköisesti tiivistynyt ja osa esimerkkitapauksista pudonnut kokonaan pois. Onnistunut on teokseen valittu tapa ottaa lähes joka luvun loppuun aiheeseen sopiva katkelma Maunu Eerikinpojan kaupunginlain määräyksistä. Tosin Abraham Kollaniuksen 1600-luvun puolimaissa laatiman suomenoksen kieli ei aukea aivan helposti nykyihmiselle.

Veli Pekka Toropaisen *13 pyöveliä* antaa paljon tietoja aikakauden kaupunkielämästä, mutta näkökulman ja valittujen tapausten vuoksi kuva 1600-luvun Ruotsin oloissa suuren kaupungin asukkaista ja heidän olosuhteistaan on vähintäänkin lohduton. Teos on seikkaperäinen kertomus aikakaudesta. Tulevaisuudessa lukisin Toropaiselta mielelläni tekstin, jossa hän keskittyisi yhteen tai korkeintaan muutamaan valitsemaansa tutkimuskohteeseen ja suhteuttaisi heidän vaiheitaan perusteellisemmin aiemman tutkimuksen näkemyksiin sekä tekisi vahvempia makrotasolle tähtäviä tulkintoja havainnoistaan.

Petri Karonen, Suomen historian professori
Jyväskylän yliopisto

Varhaismodernin ajan lomittunutta yhteiskunta-historiaa määrittelemässä

Raisa Maria Toivo & Riikka Miettinen (toim.):
Varhaismodernin yhteiskunnan historia. Lähestymistapoja yksilöihin ja rakenteisiin. Gaudeamus
2021. 272 s. ISBN 978-952-345-122-3.

Mahtipontisesta pääotsikostaan huolimatta arvioitava teos ei ole varhaismodernin ajan kokonaisuus, josta viimeisimpänä esimerkkinä on Eurooppaan keskittyvä *Uuden aikakauden kynnyksellä* (2018), jonka on kirjoittanut emeritusprofessori Antero Heikkinen. Molempien kansia koristaa samankaltainen Pieter Brueghel vanhemman renessanssimaalaus, mutta juuri muuta yhteistä teoksilla ei ole. Tamperelaista tutkimusperinnettä kiteyttävää artikkelikokoelmaa kuvaakin paremmin sen alaotsikko, joka painottaa lähestymistapoja ihmisten, yhteisöjen ja rakenteiden väliseen vuorovaikutukseen eli yhteiskuntahistoriaan. Seitsemän eri uravaiheissa olevaa tutkijaa reflektoi tutkimusasetelmien, lähdekritiikin, menetelmien ja teorioiden osalta viime ja/tai tulevien vuosien tutkimushankkeitaan, eikä luvuissa häivähdyksiä lukuun ottamatta tuoteta sinänsä uutta tietoa. ”Kiinnostuksen kohteena ei niinkään ole se, ’mitä varhaismoderni yhteiskunta oli’, vaan se, miten varhaismodernia yhteiskuntaa voisi hedelmällisesti tutkia.” (s. 7) Aiheiltaan itsenäiset luvut keskittyvät pääosin Ruotsin valtakuntaan.

Teos puntaroi tutkijan asemoitumista ja vastaa nykypäivän intresseistä kumpuavaan tutkimusta teoretisoivaan tarpeeseen. Näin se kehittää ”ajankohtaisia tapoja käsitteellistää uuden ajan alun yhteiskuntahistoriaa” (s. 7), eritoten ”uutta yhteiskuntahistoriaa” (s. 18). Läpi kirjan tukeudutaan laajasti kansainväliseen teoria- ja tutkimuskirjallisuuteen. Mainio johdanto ei ainoastaan taustoita kirjan lukuja vaan sitä voi lukea laajemmin puheenvuorona historian tutkimuksen tilasta ja tavoitteista suhteessa ihmiselämien ja yhteiskuntien aika- ja tilannesidonnaisuuteen.

Teos irrottautuu monoliittisestä paradigmasta, jossa varhaismodernia yhteiskuntaa tarkastellaan yksinomaan valtionrakennuksen tai modernisaation kaltaisista kehyskertomuksista käsin. Aikakautta ei nähdä hierarkkisen staattisena, mutta ei myöskään yksiselitteisen yhteisöllisenä, ja myös dualistisia vastinpareja (eliittirahvas, esikristillinen-kristillinen, epävirallinen-virallinen) murretaan. Teoksen pääteemana onkin yhteiskunnan lomittuneisuus tai punoutuneisuus (*entanglement*) eli pluralistinen yhteiskuntanäkemyks, joka huomioi kaikki inhimilliset, yhteisölliset, kulttuuriset ja rakenteelliset seikat sekä olosuhteet, jotka dynaamisena ja ylijärjaisena sikermänä nivoutuivat toisiinsa. Yhteiskunta